

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 159.9.07

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

Бриль М.М., к. психол. н.,
старший викладач кафедри психології
Київський національний університет культури і мистецтв

У статті проаналізовано наукові підходи до дослідження категорії «ризик» та управління ним у діяльності психолога. Розглянуто специфіку проявів професійного ризику в роботі психологів на різних етапах еволюції кар'єри. Особливо відзначається категорія готовності до ризику як складник його культури під час комплексної підготовки з опанування студентами психологічних спеціальностей професійних компетенцій із погляду навчання технологій управління ризиками.

Ключові слова: ризик, професійний ризик, управління ризиками, професійна діяльність, психолог.

В статье проанализированы научные подходы к исследованию категории «риск» и управление им в деятельности психолога. Рассмотрена специфика проявлений профессионального риска в работе психологов на разных этапах эволюции карьеры. Особенно отмечается категория готовности к риску как составляющая его культуры при комплексной подготовке овладения студентами психологических специальностей профессиональными компетенциями в контексте обучения технологиям управления рисками.

Ключевые слова: риск, профессиональный риск, управление рисками, профессиональная деятельность, психолог.

Bryl M.M. RISK MANAGEMENT IN PSYCHOLOGICAL PRACTICE

The article analyses the scientific approaches to the study of the category of “risk” and aspects of risk management in psychological practice in different fields and industries. The peculiarities of risk typology in professional activities related to psychological sphere are considered at different stages of the professional career. The category of risk tolerance is presumed to be of outstanding importance for developing the risk management culture of students majoring in psychology during their professional studies.

Key words: risk, professional risk, risk management, risk tolerance, professional activity, psychologist.

Постановка проблеми. Понад 200 років минуло з того часу, як психологи почали вивчати явище ризику та психологічні аспекти поведінки людини в ситуаціях, пов'язаних із ризиком. Ризик (як міждисциплінарне поняття) багато досліджувався в природничих, технічних, соціальних науках, особливо в галузях економіки, у проектному менеджменті, безпеці. Актуальними аспектами вивчення ризику, невизначеності та загроз у динамічних умовах життя людини є особистісний ризик і місце ризику в сучасних професіях. Такі тенденції спричинили виникнення на межі різних наук певної теорії, яка отримала назву «ризикологія». Ця теорія сформувалася нещодавно (наприкінці ХХ століття) через збільшення вимог до забезпечення високого ступеня безпеки в техносфері, економіці та власне соціальних системах. Вона вивчає різні аспекти ризику: сутність, причини, роль у житті людини, специфічні риси, готовність до нього. Науковці вважають, що деякі люди мають суб'єктивну схильність до ризику, яка про-

являється залежно від різноманітних чинників: є серед людей ризикофіли (3–5%), є ризикофоби (95 – 97%), є ті, хто ставиться до ризику пересічно і навіть ризикософи (ризикують із позитивним результатом як висококваліфіковані професіонали) [13, с. 108]. Зрозуміло, що ці дані є усередненими та не зважають на міжетнічні коливання, але зазначимо, що більшість людей усе ж таки не допускає ризиків, намагається їх мінімізувати або оминати. Останнім часом у новітній філософії з'явився напрям ризикософії, у межах якої розглядається поняття виникнення та формування культури ризику як сукупності уявлень, переконань, звичок, традицій, звичаїв щодо теорії та практики управління ризиками. З'явилася також нова галузь знань – психологія невизначеності, що ставить багато запитань: яким чином ризик проявляється в стратегіях прийняття рішень, чи сприяє він продуктивним рішенням людини, чи раціонально вчиняє людина, яка свідомо йде на ризик [6, с. 7]. Сучасна людина продовжує й на-

далі теоретично готуватися до життя в умовах прийдешніх стресів і постійних викликів, тобто ризиків. Водночас це стосується і ризиків професійного життя, викликаючи значний науковий інтерес до безпосереднього аналізу категорії ризику в діяльності психологів.

Ризик присутній у досить великій кількості професій, пов'язаних із загрозами життя, екстремальними умовами, безпекою виконання різних форм діяльності. Але не всі ризики та перешкоди є такими очевидними, як у небезпечних професіях пілота, водія, рятувальника тощо. Ризик у професії психолога проявляється тому, що він, працюючи в діаді «людина – людина», прямо контактує з психікою, яка має високий ступінь непередбачуваності реакцій як із боку власне активного суб'єкта діяльності, так і з боку об'єкта впливу. Уміння усвідомлювати ризики та управляти ними під час виконання професійних функцій і самореалізації є базовими щодо розвитку та самовдосконалення в професії психолога. Зважаючи на вищезазначене, можемо стверджувати, що актуальною для вивчення стає проблема аналізу особливостей проявів професійних ризиків у діяльності психолога та можливостей управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми ризиків (а також пов'язано з ними темою відповідальності) у психології займалися К. Альбуханова, А. Альгін, Є. Ільїн, Т. Корнілова, К. Муздибаєв, Н. Пряжников та інші. Вплив мотивації на ухвалення рішення та поведінку особистості в умовах ризику, ціннісні особливості ризику вивчали Т. Корнілова, К. Левін, В. Петровський; виправданість ризику, чинники впливу на нього – Ю. Козелецький; аналіз психологічних ризиків у процесі розвитку відповідальності студентів – Т. Алексеева, професійне становлення, ризики в структурі професійної діяльності психологів або під час підготовки у вищій школі – О. Кокун, О. Кочнева, Є. Ларіонова, М. Марценюк, С. М'якіна, Т. Чіркова; професійні деструкції особистості психолога – Т. Левицька. Психологічні аспекти ризику обговорюються поряд із поняттями безпеки, невизначеності, відповідальності, життєстійкості. Увагу приділяють особистісним проявленням, які впливають на поведінку індивіда в ситуаціях ризику: концепції, чинники, групи, види, зони ризику, схильність і готовність до ризику. Проблема управління ризиками знаходить своє розв'язання в працях дослідників, які вивчають управління ризиками на підприємствах (А. Маршал, Дж. М. Кейнс, Ф. Найт). Проте комплексний характер питання управління ризика-

ми в професійній діяльності психолога залишається предметом подальших пошуків науковців.

Більшість емпіричних досліджень ризиків у діяльності психолога орієнтовані на розуміння цього феномена на ранньому етапі професіоналізації та динаміку особистісних рис, яка пов'язана з ризикогенними професійними ситуаціями. Водночас з'являються публікації, які узагальнюють і показують чинники ризику, типові професійні труднощі різних етапів професійної кар'єри та спеціалізовані прояви ризику, що є ілюстрацією зрілого погляду на діяльність саме професійної спільноти психологів. Але узагальненої картини проявів професійних ризиків у діяльності психологів у дослідженнях ще немає.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати поняття професійного ризику та управління ним у діяльності психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості досліджень поняття «ризик» розглядається як феномен. Сам термін з'явився в XVI – XVII ст. (імовірно в контексті розвитку мореплавання та торгівлі як економічно вигідних, але небезпечних справ), коли людина усвідомила свою відповідальність за ухвалені рішення та можливість співвіднести виправданість чи невиправданість ризику більш у соціальному, а не економічному або індивідуалістичному змістах. У Європі поняття ризику розповсюдилось з початком книгодрукування. Також цей процес було пов'язано з послабленням ролі релігії та розумінням власне прав і обов'язків людини. Накопичення наукових знань у різних галузях і необхідність створення правил і норм, практики страхування призвели до вивчення категорії «ризик» в соціальних науках.

Спочатку розглянемо етимологію слова «ризик». Воно походить від *risque*, що з французької мови означає «небезпека», або від слова з італійської мови «*risico*», яке походить від грецької *ρίζικόν* – «скеля», *ρίζα* – «підніжжя скелі»; слово «ризикувати» – від французької *risquer* або латинської/італійської *risicare* – «маневрувати між скелями», «вирішувати». Його пов'язують зі словом іспансько-португальського походження «*rizikon*», яке також може перекладатися «підводною скелею», тобто небезпекою. Як наголошує Є. Ільїн, слово «ризик» із давніх часів відбивало поняття можливої «небезпеки» та зберегло це значення до наших днів. Однак воно розумілося й в інших контекстах: здібність йти на авантюри; бажання відчути «викиди» адреналіну; ситуація невизначеності, результат якої незрозумілий та в основі якої

лежить необґрунтована надія на успіх; ухвалення рішення [4, с. 12–13].

Із погляду психології «ризик» визначається «поясненням ситуативної характеристики діяльності, що полягає в невизначеності її результатів і можливості виникнення негативних наслідків у разі невдачі або активне надання суб'єктом переваги небезпечному варіантові дій перед безпечним» [11, с. 258]. Причинами ризикованої поведінки людини є зовнішні (які не залежать від індивіда, коли ризик стає вимушеним) та внутрішні (через які людина йде на ризик свідомо та самостійно). За такої умови виникає цілий комплекс психологічних, фізіологічних, інформаційних чинників: готовність до ризику та його сприйняття, помилки в оцінці наслідків, залежність від думки оточення, гормональний фон, гедоністичний тонус, нестача інформації тощо [3, с. 63].

Поняття «ризик» у психології пов'язане з:

- мірою очікуваної несприятливості під час неуспіху в діяльності, яка об'єднує ймовірність поразки та ступінь несприятливості наслідків;

- мотивованою або немотивованою дією, яка загрожує втратами для суб'єкта (покарання, душевний біль, травмування, зменшення престижу, шкода, програш), реалізацією виправданого або невиправданого ризику;

- ситуацією вибору між менш привабливим, але надійним і більш привабливим, але ненадійним варіантами дій (ситуативний ризик на виграш, де його розмір у разі успіху більший за витрати в разі неуспіху, та безкорисний ризик заради ризику – не ситуативний).

За рівних умов люди виявляють вищий рівень ризику в ситуаціях, пов'язаних не з шансами, а вміннями, коли людина вважає, що від неї щось залежить. Тобто ризик означає стан, схожий на необхідність діяти за певних обставин із неоднозначним результатом. Існує класифікація визначень ризиків, представлена соціологом В. Зубковим. Також П. Дик визначає ризик умовою, дією, метою, мотивами, потребами [3, с. 64]. Уважається, що існують дві принципово відмінні парадигми розуміння ризиків: європейська та американська. Європейська парадигма (вимушений образ дій) вказує на загрози, що змінюють життя людини, дестабілізують її; американська (бажані, але важкодоступні цілі) – асоціює ризик із новими можливостями, досягненнями. Отже, ризик розглядається амбівалентним феноменом, що поєднує загрози та можливості. Тому завданням управління ризиком є нівелювання негативних проявів

і стимулювання позитивних наслідків, тобто професійний ризик-менеджмент.

До складників ризику належать такі: можливість відхилення від передбачуваної цілі, заради якої здійснювалася обрана альтернатива; імовірність досягнення бажаного результату; відсутність упевненості в досягненні поставленої мети; можливість негативних наслідків під час здійснення певних дій в умовах невизначеності для суб'єкта, який ризикує; очікування небезпеки, невдачі внаслідок вибору альтернативи та її реалізації; оцінка ситуації, яка склалася [1, с. 197]. Отже, головними компонентами ризику стають психологічні складники: зумовленість суб'єктивними характеристиками та прийняття ризикованої поведінки як особливої активності людини.

Із погляду психології специфіка ризику полягає в тому, що, з одного боку, вибір рішення завжди є намаганням усунення ризику, пов'язаного з поведінкою інших людей, дією техніки, природних явищ, а з іншого – невдале рішення породжує особистісний ризик, який може спрямовуватися на себе або на інших людей. Ризик опосередковано та органічно взаємопов'язаний із вибором.

Зміст ризику є різним залежно від умов, у яких відбувається діяльність людини. Ризик проявляється в професійній, побутовій, соціальній, спортивній діяльності. Існують поняття виробничого ризику, підвищеного ризику, надзвичайного ризику, невиправданого ризику, а також професійного ризику. Є більш і менш пов'язані з ризиком професії. Перелік постійно змінюється, орієнтуючись на щораз вищу технологічну та іншу невизначеність умов і ситуацій, у яких діє сучасна людина-професіонал. Ризик у професіях має різну основу та джерела. Професійний ризик – поширене та узагальнене поняття, носієм якого є працівник – учасник виробничого процесу, що ризикує індивідуально або колективно під час виконання професійних функцій. Визначення «професійний ризик» (occupational risk) прийшло в науку з англійської мови та означає 1) випадкову небезпеку для найманого працівника; 2) втрату (в істотних розмірах) професійної працездатності внаслідок травмування або захворювання, викликаного характером найманої праці [14, с. 1]. Поняття ризику має своє правове закріплення, створюючи підґрунтя для проявлення ризику в професійному житті. На думку К. Ларіонової, жорсткі критерії, що визначають діяльність психолога, який має певний відсоток творчого підходу до її здійснення, відсутні. Тому в цій діяльності не сформульовано понять професійного ри-

зику: «шкідливий виробничий чинник», «небезпечний виробничий чинник» [8]. У межах визначення ризику, пов'язаного з дією (рішенням, вибором) як мірою неуспіху, що загрожує втратою, він може виступати результатом здійснення допомоги (послуги), насамперед у діяльності практичного психолога (ризик некомпетентності – під час неможливості досягнення запланованого клієнтом результату він може піти до іншого спеціаліста, стан клієнта може погіршитися внаслідок запропонованих спеціалістом дій). Подолання таких перешкод, загроз може стати умовою особистісного або професійного зростання психолога-практика. У цьому аспекті нагальною стає освітня підготовка до управління ризиками в професійній діяльності психолога. Тому залежно від специфіки умов, у яких діє сучасний професіонал-психолог, актуальним стає вивчення суб'єктивних ризиків, пов'язаних з особистісними, інтелектуальними якостями людини, яка вибирає психологію своїм фахом. Психолог у своїй професійній діяльності постійно стикається з різними соціальними негативними чинниками (вплив постійного емоційного напруження, що викликає робота з порушеннями, зокрема важкими, у психіці клієнтів, комунікативні та корпоративні контакти з колегами тощо). Особливу групу чинників ризику становлять значні соціальні, економічні, політичні зміни в сучасному суспільстві та інші ситуації невизначеності, які характеризуються багатовекторними та непередбачуваними сполученнями, «збагачуються» випадковими подіями. Невизначеність середовища, ціннісні ризики називають також екзистенційними ризиками.

Професійна діяльність психолога сама собою є самодостатнім джерелом ризику: вона суб'єктивна та суб'єктна, інтелектуально містка, поліспрямована, має індивідуальний, творчий характер і високий ступінь посилення ризиків (майже до припинення суб'єктом професійної діяльності, істотних змін у кар'єрі). У межах головних характеристик особистості під час професійної підготовки майбутніх психологів використовують поняття не просто схильності до ризику (активності), а готовності до нього (розвинених індивідуально-особистісних рис, відповідного мислення). Тому виникає питання підготовки до ризику як цілісної характеристики особистості-професіонала, яка включає психологічну, теоретичну та практичну підготовку до прийняття рішень у ситуаціях невизначеності на всіх етапах реалізації кар'єри.

Переліку об'єктивних і суб'єктивних професійних ризиків психологів сьогодні

ні не існує. У формуванні професіограми майбутнього професіонала-психолога необхідно враховувати практичні ситуації діяльності, особливо в питаннях здійснення психологічної допомоги (послуги), тобто методологічний складник діяльності. Випускники вищого навчального закладу за відповідними освітніми програмами, які мають кваліфікацію «бакалавр психології» та «магістр психології», проходять підготовку до виконання професійних функцій у таких галузях: освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, фізична культура, наука, громадські об'єднання; підприємницька діяльність на підприємствах і в установах різних форм власності. Водночас бакалавр може обіймати посаду, яка не вимагає поглиблених професійних знань, орієнтована на вирішення стереотипних завдань діяльності; магістр-психолог – посади, які вимагають проведення самостійних досліджень, прийняття складних рішень, оволодіння поглибленими професійними знаннями для вирішення діагностичних та евристичних завдань. Можна також умовно поділити випускників факультетів психології на психологів-дослідників, психологів-педагогів і психологів-практиків [10, с. 375]. Тому випускник-психолог у професійній діяльності стикається з різними вимогами та ситуаціями щодо професійно важливих якостей залежно від обраної сфери працевлаштування. Сучасний спектр психологічних послуг представлений досить різноманітним колом спеціалістів: від практичних шкільних психологів до психотерапевтів і працівників у спеціальних установах, від працівників кадрових служб до коучів та онлайн-консультантів, які особисто ведуть приватний бізнес. Особи з високим показником готовності до життя в умовах ринку, підприємництва мають сьогодні такі особливі риси, як соціальна сміливість, авантюризм (тобто особистісну схильність до ризику). Труднощі формування готовності до ризиків у діяльності психолога включають інформаційно-психологічні чинники: «пропрацювання» власної життєвої реальності, що не може не впливати на його життя та деяку невіру в себе як професіонала, яку нерідко відзначають ще не досвідчені випускники навчальних закладів вищої освіти. До переліку ризиків майбутніх психологів-професіоналів за умов певного перенасичення ринку фахівців можна додати побоювання щодо можливостей швидкого знаходження місця для працевлаштування після закінчення вишу та гідних умов оплати праці; нематеріальність результатів праці та специфічність оцінки діяльності психолога клієнтами; низький рівень професійної

ідентифікації після закінчення вищого навчального закладу, труднощі професійного розвитку [7, с. 170] Але на ранньому етапі професіоналізації вони ще не чітко визначаються студентами як особистісні, діяльнісні, середовищні. Існування розбіжностей між обсягом соціальних вимог до компетенцій спеціалістів, що обіймають психологічні вакансії, та недосконалістю підготовки закладають зону особистісного ризику для подальшої професіоналізації молодого фахівця. Отже, саме початок виконання професійної діяльності безпосередньо психологом стає джерелом ризику.

Виділяють такі етапи професійного розвитку психологів: захопливо-романтичний, самоствердження, перших розчарувань і пошуків нових особистісних смислів у навчанні та роботі, початок самостійного розв'язання деяких психологічних проблем (теоретичних чи практичних) із застосуванням відомих технологій, методів і накопичення негативного досвіду використання, спроб працювати по-новому («прозріння», що для творчої роботи потрібне глибоке знання психологічної теорії та методології), звернення до теоретичних та методологічних основ психології, імпровізації і професійної творчості [12].

На всіх етапах еволюції професіонала за його кар'єрного зростання виникають різні джерела ризиків. О. Кокун зазначає, що в разі кризи соціально-професійної самоактуалізації (приблизно в 38–42 роки) одним зі способів її подолання може стати перехід професіоналізму на новий рівень, виконання діяльності на рівні майстерності (творчість, винахідництво, новаторство). Ризик у цій ситуації набуває «раціонального характеру»: без відчутної шкоди для професійної справи. Але водночас ситуація акценту на професійну самореалізацію може призвести до ризику розлучення в родині, втрати «годувальника» внаслідок нерозуміння членами сім'ї цінностей самореалізації в професії [5, с.33]. Також на певних етапах професійної кар'єри з різних причин можуть виникати інші професійні деформації (наприклад, ситуації емоційного вигорання), що свідчить про незрілу особистісну підготовку до виконання професійних функцій (інколи всупереч інтелектуальній готовності). Серед індивідуально-особистісних причин такого явища можна визначити недостатній рівень професійних здібностей, відсутність творчих підходів до діяльності, суб'єктивні особливості проходження вікових і професійних криз. До того ж серед потенційних джерел ризику дослідники виділяють інформаційно-психологічні чинники, наприклад, велику кількість психологічної

та навколопсихологічної інформації, появу нових фактів психічного життя, які потребують від практиків прийняття оперативних рішень у роботі з клієнтами [7, с. 170].

Проведене нами анкетування серед психологів-професіоналів (N 21) із різних сфер діяльності дозволило скласти певний перелік ризиків та класифікувати їх таким чином (див. табл. 1).

Зазначимо, що майже всі з опитуваних респондентів мали досвід професійної діяльності більше ніж 7 років у зазначених в анкеті сферах. Аналіз відповідей показав, що є спільні майже для всіх видів діяльності психологів ризику, а також є такі ризику, які мають відповідну професійну специфіку. Із багатьма із зазначених ризиків психологи зустрічалися у власній професійній діяльності. Зміст ризиків більш пов'язаний із внутрішніми, ніж зовнішніми чинниками, а це означає можливість управління ними з боку самого суб'єкта діяльності. Слова-метафори (вулкан, дисбаланс, травми, які нагадують про себе час від часу, нитки різної товщини, можливість нанесення шкоди), які психологи використали для демонстрації свого розуміння поняття «ризик», свідчать про ставлення до нього більше як до втрат, а не як до можливостей.

Питання якісної професійної підготовки у вищих навчальних закладах, урахування конкретної специфіки в професійній діяльності, криз професійного становлення та професійних деформацій диктують необхідність конкретизації феномена професійних ризиків психологів. Дослідники вказують у цих ризиках на значущість аспектів морально-етичного характеру (наприклад, у діяльності психолога-консультанта розбіжність інтересів і цінностей із клієнтом та, як наслідок, виникнення конфліктних ситуацій). Головна страховка в подоланні професійної некомпетентності в такому разі – це дотримання вимог етичних кодексів, які є для психологів орієнтиром під час планування та побудови відносин із клієнтами. Кодекси складаються на основі конфіденційності (намаганні врахувати баланс між діями в інтересах клієнтів і відповідальності перед суспільством); компетентності (вибір процедури та методів роботи з клієнтом), відповідальності як перед суспільством, клієнтами, колегами, так і перед собою за вибір та наслідки, усвідомлення меж власної компетентності та постійного навчання, розвитку за допомогою супервізії, різноманітних курсів підвищення кваліфікації, відвідування семінарів, груп особистісного зростання; недопущенні будь-яких форм дискримінації, безоцінному ставленні до клієнта [9]. Вивчаючи також професій-

Таблица 1.

Сфери та зміст ризиків у діяльності психолога в різних сферах діяльності

ЗМІСТ РИЗИКІВ (загальні аспекти):			
<i>Соціальні</i> (низька оплата праці на посадах у бюджетних установах, нестабільність доходу під час реалізації приватної практики, недостатній рівень компетентності після навчання для здійснення окремої підприємницької діяльності).			
<i>Фізичні</i> (втома, головний біль, інші хвороби).			
<i>Психологічні</i> (вигорання, спустошення, розчарування, втома від спілкування з окремими людьми, групами людей, втрата інтересу до професії, тиск із боку адміністрації, керівників, які не розуміють функцій психолога в організації, використовують моральний тиск за межами етичних та правових норм, неможливість сформувати авторитет, повагу до себе як професіонала).			
<i>Матеріальні</i> (витрачання власних коштів на обладнання кабінету, роздавальний матеріал, діагностичний інструментарій, публікування наукових матеріалів, статей тощо).			
<i>Технічні</i> (низький рівень володіння цифровими технологіями для оптимізації процесів, наприклад, використання незручних форм, які потрібно обробляти «вручну», а не за допомогою автоматизованих систем та формул).			
ЗМІСТ РИЗИКІВ (специфічні аспекти у сферах діяльності):			
Практична робота в організаціях (школа тощо)	Викладацька / тренерська діяльність	Консультування	Наукова діяльність
Заміщення практичної роботи з людьми «паперовою».	Недостатнє усвідомлення меж своїх професійних можливостей.	Відчуття некомпетентності, недостатності теоретичної та практичної підготовки.	Імітація професійної активності.
Робота із занадто «складним» клієнтом (непідготовленість до таких випадків на початковому / певному рівні здійснення професійної кар'єри).	Розбалансованість сфер професійної діяльності: одні сфери виділяються, а на інші не вистачає часу та/або бажання.	Ризик нанесення будь-якої шкоди клієнтові внаслідок недостатнього професіоналізму.	Криза розчарування: «писати» те, «що і як треба», а не досліджувати те, що насправді цікаво.
Недостатній методичний рівень підготовки до роботи із запитом.	Відсутність особистої харизми, необхідної для роботи з групою.	Ризик змішання особистого життя і професійного, конрперенесення, суб'єктивна інтерпретація проблеми клієнта.	Фальсифікація досліджень.
Надання доручень психологові адміністрацією «не за спеціальністю».	Комунікативні ризики: знецінення аудиторією, неспроможність знаходження «спільної мови».	Відчуття неможливості досягнення уявного ідеального результату (періодично).	Недостатня мотивація до саморозвитку, відсутність інноваційності.
Почуття емоційної перевтоми і, як наслідок, втрата інтересу до роботи.	Втрата інтересу до викладацької діяльності, зупинка професійного розвитку.	Протиріччя між результатами психопрофілактики та психокорекції.	Надмірне занурення в теорію на шкоду практики.

ні риси медичних психологів, А. Борисюк зазначає серед важливих рис особистості психолога професійну готовність до ризику, яка проявляється в екстремальних ситуаціях, коли медичний психолог ризикує для виправлення суб'єктивних чи об'єктивних причин помилок, коли йдеться про найвищі цінності людини – здоров'я та життя. Відмова від ризику через некомпетентність, страх перед відповідальністю або через надмірну обережність призводить до професійних помилок [2].

Отже, усю діяльність психолога можна представити процесом прийняття рішень.

У цьому контексті визначаємо такі ризики професійної діяльності: прийняття помилкових рішень, наслідки обраного ним втручання; професійні деформації; заподіяння шкоди клієнтові; залежність та взаємозалежність від клієнта; доброзичливе та безозізне ставлення до клієнта; усвідомлення меж власної компетентності; уповільнення професійного розвитку у зв'язку з віковими та соціальними нормами; відхилення від соціальних, індивідуальних, етичних норм професійного розвитку; низька професійна мобільність на етапах розвитку кар'єри.

Висновки з проведеного дослідження.

Ризик у професії психолога – це багато-чинникове та багатоаспектне явище. Зважаючи на специфіку діяльності в соціально-економічній площині, він може бути пов'язаний не тільки з втратами, а й із можливістю отримання переваг та здобутків. У цьому проявляється його суб'єктивність: суб'єкт управління свідомо ризикує на основі аналізу цілей, альтернатив і перспектив власного розвитку. Важко визначити ієрархію професійних ризиків психологів, але зрозуміло, що на етапі навчання (як своєрідному етапі попередження професійних ризиків) існує нечіткість методологічних позицій для здійснення професійної діяльності, коли залишається небезпека «закопатися» у просторі технологій, підібрати неправильну діагностичну процедуру для неефективного вирішення долі клієнта в процесі втручання в його розвиток. Тобто професійні ризики в діяльності психолога можуть виникнути через невідповідність до виконання професійної діяльності внаслідок нерозвиненості необхідних рефлексивних, прогностичних, аналітичних, комунікативних, технічних професійних навичок і здібностей. Некерованість психологами професійними ризиками призводить до деструктивних явищ в умовах виконання виробничих функцій. Виникає ще більший ризик – неспроможність ризикувати загалом. Тому на рівні здобуття майбутніми спеціалістами освіти з'являється потреба опанування компетенціями управління ризиками, оволодіння стратегіями ризик-менеджменту та відповідними копінг-стратегіями. Також діяльність психолога нерозривно пов'язана з етичним складником, який є орієнтиром для побудови відносин із клієнтом, своєрідним «страхувальним механізмом» від ризиків у наданні психологічних послуг. Готовність до ризику, культура ризикової поведінки забезпечує сьогодні успіх професійної діяльності психолога. Однією з характеристик розвитку самосвідомості психолога-професіонала стає ризик пізнання у межах внутрішнього діалогу (як самозахисту від помилок неправильного розуміння самого себе). Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні специфіки

проявів спеціалізованих ризиків для розуміння та управління власною професійною траєкторією майбутніми психологами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеева Т. Аналіз психологічних ризиків у процесі розвитку відповідальності студентів вищої школи: теоретичні засади. Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 3. С. 195–204.
2. Борисюк А. Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2004. 204 с.
3. Дик П. Психологические концепции риска и рискованного поведения. Философские и социальные науки. 2008. № 3. С. 63–69.
4. Ильин Е. Психология риска. Санкт-Петербург: Питер, 2012. 267 с.
5. Кокур О. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП Інформ.-аналіт. агенство, 2012. 200 с.
6. Корнилова Т. Психология риска и принятия решений: учебное пособие для вузов. Москва: Аспект Пресс, 2003. 286 с.
7. Крутько И. Феномен риска в профессиональной деятельности психолога. Педагогическое образование в России. 2016. № 4. С. 168–173.
8. Ларионова Е. Профессиональные риски. Дружининские чтения: сб. матер. XXIII Всерос. науч.-практич. конф. (Сочи, 22–24 мая 2014 г.). Киров: МЦНИП, 2014. С. 319–323.
9. Майленова Ф. Риск и соблазны психолога-консультанта. Биоэтика и гуманитарная экспертиза. 2012. Вип. 6. С. 82–101.
10. Марценюк М. Особливості професійної та особистісної готовності психолога до професійної діяльності. Міжнародний науковий вісник: зб. наук. пр. / ред. кол. І. Артёмов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 2 (9). С. 366–382.
11. Психологічний словник / авт.-уклад. В. Синявський, О. Сергєєнкова; за ред. Н. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. 274 с.
12. Іванова О., Москаток Л., Корсун С. Психологія. Вступ до спеціальності: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 184 с.
13. Рач Д. Особливості прийняття рішень та поведінки особистості в умовах невизначеності, небезпеки та ризику як феномена пізнання. Управління проектами та розвиток виробництва. 2015. № 2 (54). С. 106–112.
14. Чиркова Т., Кочнева Е., Мьялкина С. Профессиональные риски в структуре профессиональной деятельности психолога: контекст вузовской подготовки. Концепт. 2014. № 6. С. 171–175.